HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

כטרפא דטריף והאי דאזלא בתרה דאמרה לה הב לי בני שבשעה שהקב"ה בקש להביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם וכשבקש לסתמה נטל שני כוכבים מעיש וסתמה וליהדר לה [א]אין הבור מתמלא מחוליתו אי נמי [ג]אין קטיגור נעשה סניגור וליברי לה תרי ככבי אחריני [1]אין כל חדש תחת השמש א"ר נחמן עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר [2]ועיש על בניה תנחם: ועל הזועות: [א]מאי זועות א"ר קטינא גוהא רב קטינא הוה קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא אמר מי ידע אובא טמיא האי גוהא מהו רמא ליה קלא קטינא קטינא אמאי לא ידענא בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו והיינו גוהא א"ר קטינא אובא טמיא כדיב הוא ומיליה כדיבין אי הכי גוהא גוהא מיבעי ליה ולא היא גוהא גוהא עביד והאי דלא אודי ליה כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אבתריה ורב קטינא דידיה אמר סופק כפיו שנאמר [3]וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי נתן אומר אנחה מתאנח שנאמר [4]והניחותי חמתי בם והנחמתי ורבנן אמרי בועט ברקיע שנאמר [5]הידד כדורכים יענה אל כל יושבי הארץ רב אחא בר יעקב אמר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד שנאמר [6]כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי: ועל הרעמים: [ב]מאי רעמים אמר שמואל ענני בגלגלא שנאמר [7]קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ ורבנן אמרי ענני דשפכי מיא להדדי שנאמר [8]לקול תתו המון מים בשמים רב אחא בר יעקב אמר ברקא תקיפא דבריק בעננא ומתבר גזיזי דברזא רב אשי אמר ענני [ג]חלחולי מחלחלי ואתי זיקא ומנשב אפומייהו ודמי כזיקא על פום דני ומסתברא כרב אחא בר יעקב דבריק ברקא ומנהמי ענני ואתי מטרא: ועל הרוחות: [ג]מאי רוחות אמר אביי זעפא ואמר אביי גמירי דזעפא בליליא לא הוי והא קא חזינן דהוי ההוא דאתחולי בימאמא ואמר אביי גמירי דזעפא תרתי שעי לא קאי לקיים מה שנאמר [9]לא תקום פעמים צרה והא קא חזינן דקאי דמפסיק ביני ביני: ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם: [ד]מאי ברקים אמר רבא ברקא ואמר רבא ברקא יחידאה וברקא חיורא וברקא ירוקתא וענני דסלקן בקרן מערבית ואתיין מקרן דרומית ותרתי ענני דסלקן חדא לאפי חברתה כולהו קשיין למאי נפקא מינה למבעי רחמי והני מילי בליליא אבל בצפרא לית בהו מששא [ד]אמר רבי שמואל בר יצחק הני ענני דצפרא לית בהו מששא דכתיב [10]וחסדכם כענן בקר וגו' א"ל רב פפא לאביי הא אמרי אינשי כד מפתח בבי מיטרא בר חמרא מוך שקיך וגני לא קשיא הא דקטר בעיבא הא דקטר בענני אמר ר' אלכסנדרי אמר ר' יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב שנאמר [11]והאלהים עשה שייראו מלפניו וא"ר אלכסנדרי אמר ריב"ל הרואה את הקשת בענן צריך שיפול על פניו שנאמר [12]כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו' ואראה ואפול על פני [ה]לייטי עלה במערבא משום דמחזי כמאן דסגיד לקשתא אבל ברוכי ודאי מברך מאי מברך ברוך זוכר הברית במתניתא תנא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר נאמן בבריתו וקיים במאמרו [ו]א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרווייהו [ה]ברוך זוכר הברית [ז]ונאמן בבריתו וקיים במאמרו: על ההרים ועל הגבעות: אטו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית נינהו והכתיב [13]ברקים למטר עשה אמר אביי כרוך ותני רבא אמר [ו]התם מברך תרתי ברוך שכחו מלא עולם ועושה מעשה בראשית הכא עושה מעשה בראשית איכא שכחו מלא עולם ליכא אריב"ל הרואה רקיע בטהרתה אומר ברוך עושה [ח]בראשית אימתי אמר אביי כי אתא מטרא כולי ליליא ובצפרא אתא אסתנא ומגליא להו לשמיא ופליגי דרפרם בר פפא א"ר חסדא דאמר רפרם בר פפא א"ר חסדא מיום שחרב בהמ"ק לא נראית רקיע בטהרתה שנאמר [14]אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם:

תנו

כטרפא דטריף. דבר שהוא חסר וסתמוהו מגופו שעשאוהו כנוס ומתחזי כמכה בקורנס. טרפא דטריף מוכה בהכאות כמו בילה [ט]טרופה. ל"א דמתחזיא כדטרפא מטרף נדבק יחד ועשאו סניפין כמין חיבור: **והאי דאזלא.** עיש אחר כימה: **דאמרה לה הב לי בני.** שני כוכבים שלי: **וליהדר.** לכימה אותן כוכבים עצמן שנטל הימנה: **גוהא.** בלשונם קורין רעידת הארץ גוהא: **אובא טמיא.** בעל אוב של עצמות שעושה כשוף בעצמות המת. טמיא עצמות ודומה לו במסכת כלים בית מלא טמיא ופי' רב האי[י] מלא טמיא בית שהוא מלא עצמות והביא ראיה על זה מבראשית רבה[כ] דקתני אדרינוס שחיק טמיא דהיינו שחיק עצמות. ואין לפרש אוב טמא שאין זה הלשון: **גנח גוהא.** ותגעש ותרעש כלומר נזדעזעת הארץ מאד מאד. גנח גוהא חדא מילתא היא וכן הלשון: **גוהא גוהא מיבעי ליה.** שני פעמים היה לו להזדעזע כנגד שתי דמעות: **סופק כפיו.** ומאותו קול מזדעזעת הארץ שמצינו שכפיו סופק שנאמר גם אני אכה כפי אל כפי (יחזקאל כא): **אנחה מתאנח.** ומאותה אנחה מרעיד הקרקע ומצינו שמתאנח שנאמר והניחותי חמתי בם (יחזקאל ה) כביכול כאדם שיש לו חימה ומתאנח ומתנחם דעתו ועושה לו נחת רוח: **והנחמתי.** אנחם על הרעה שעשיתי להן: **הידד כדורכים יענה.** שדורך ובועט ברקיע: **והארץ הדום רגלי.** כגון שדחה[ל] תחת כסא הכבוד ומגיע בעוטו עד לארץ שהיא הדום רגליו: **ענני בגלגלא.** עננים מתחופפין ומתחככין ונשמע הקול. לשון אחר העננים פוגעין בגלגל ומתגלגלות עם הגלגל בעל כרחם ואותו הקול היינו רעמים: **ברקא.** ברקים של אש: **ומתבר גזיזי דברזא.** ואותו הקול היינו רעמים. גזיזי גלציי"ש חתיכות של ברד: **חלחולי מחלחלי.** ענני ומנשב זיקא עלייהו והיינו רעמים: **מנהמי ענני.** הומות העננים: **זעפא.** סופטורביי"ל: **ברקא.** אישלוזיר"א לשון מבריק נהרמ[מ]: **ברקא יחידאה.** שלא הבריק אלא פעם אחד: **וברקא חיורא וברקא ירוקתא כולהו קשיין.** שאינם של ברכה: **דסלקן חדא לאפי חברתה.** ששני עננים פוגעים זה את זה: **ענן בקר.** לא קבוע: **כד מפתח בבי מטרא בר חמרא מוך שקיך וגני.** אם כשתפתח דלתיך בבקר ירד לך מטר לך אני אומר חמר ההולך ממקום למקום להביא תבואה מוך שקיך וגני כפול שקך תחתיך ותישן עליו ולא תלך אנה ואנה להביא תבואה לפי שיהיו החטים בזול בשביל הגשם: ה"ג **הא דקטר בעיבא.** נתקשרו השמים בעב עבה אז טוב כי ירד גשם רב: **הא דקטיר בעננא.** ענן קלוש הוא ענן בקר שאין בו ממש: **צריך שיפול על פניו.** לפי שהוא מראה כבוד ה': **כרוך ותני.** בכולהו ברוך עושה בראשית וברוך שכחו מלא עולם כרוך ותני לכולהו בחדא בבא ועל כולם שתי ברכות הללו: על ההרים לא מצי לברוכי מלא עולם שאינן במקום אחד אלא כל אחד ואחד במקומו: **אומר ברוך עושה בראשית.** שכך היתה ברייתו ואחר כך כסוהו עננים: **אסתנא.** רוח צפונית:

בתקופתה

[י]**על הרוחות אומר שכחו וגבורתו מלא עולם.** ירושלמי מתני' כשבאים בזעם אבל כשבאין בנחת אומר ברוך עושה בראשית: **הלכך נימרינהו לתרווייהו.** אומר ר"י דאין חותמין בברוך בברכה זו והיכי מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם נאמן בבריתו וקיים בשבועתו וזוכר הברית:

רבא אמר התם מברך שכחו וגבורתו מלא עולם ועושה מעשה בראשית. פי' אומר או האי או האי איזה שירצה וכן פירש רב אלפס: [ס]**הלכך נימרינהו לתרווייהו.** רוב ההודאות ואל ההודאות. לפיכך תקנו בישתבח אחר סיום הברכה ברוך אתה ה' אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות[א]:

הטוב

מסורת הש"ס

א) לעיל ג: סנהדרין טז., ב) [חגיגה יג: ר"ה כו. קדושין ה.], ג) פי' חלולין קלת, ד) תענית ו: ע"ש, ה) [קדושין לג: וש"נ], ו) [לקמן עמוד ב ס:] תענית ז. מגילה כא:, ז) [צ"ל נאמן בלא וא"ו. הגר"א באו"ח סי' רכט ס"ק א], ח) מעשה בראשית, ט) [שבת פ:], י) [אהלות פי"ז מ"ג], כ) [פרשה עח], ל) בס"א: שדחק, מ) [עי' ב"מ עח:], נ) [שייך לעיל במשנה נד.], ס) שייך מע"ל,

מוסף תוספות

א. בתוס' ר"ש הוסיף, כלומר הוא מהולל ברב ההודאות והוא אל ההודאות.

לעזי רש"י

גלציי"ש [גלצונ"ש]. חתיכות קרח.

סופטורביי"ל [טורביי"ל]. סופה.

אישלוזיר"א [אישלויד"א]. ברק.

מוסף רש"י

אין הבור מתמלא מחוליתו. העוקר חוליא מבור כרוי וחוזר ומשליכו לתוכו אין מתמלא בכך (לעיל ג: סנהדרין טז.). **אין קטיגור נעשה סניגור.** קטיגור, שונא. סניגור, אוהב מליץ יושר (חגיגה יג:). **כענן בקר.** שאין בו ממש (תענית ו:).

עין משפט נר מצוה

מ א ב ג ד מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' יד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רכז סעיף א:

מא ה מיי' שם הלכה טז סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכט סעיף א:

מב ו מיי' שם הלכה יד טו סמג שם טוש"ע או"ח סימן רכז סעיף א:

תורה אור השלם

1. מַה שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: קהלת א ט
2. הֲתֹצִיא מַזָּרוֹת בְּעִתּוֹ וְעַיִשׁ עַל בָּנֶיהָ תַנְחֵם: איוב לח לב
3. וְגַם אֲנִי אַכֶּה כַפִּי אֶל כַּפִּי וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי אֲנִי יְיָ דִּבַּרְתִּי: יחזקאל כא כב
4. וְכָלָה אַפִּי וַהֲנִחוֹתִי חֲמָתִי בָּם וְהִנֶּחָמְתִּי וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְיָ דִּבַּרְתִּי בְּקִנְאָתִי בְּכַלּוֹתִי חֲמָתִי בָּם: יחזקאל ה יג
5. וְאַתָּה תִּנָּבֵא אֲלֵיהֶם אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם יְיָ מִמָּרוֹם יִשְׁאָג וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל נָוֵהוּ הֵידָד כְּדֹרְכִים יַעֲנֶה אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: ירמיהו כה ל
6. כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: ישעיהו סו א
7. קוֹל רַעַמְךָ בַּגַּלְגַּל הֵאִירוּ בְרָקִים תֵּבֵל רָגְזָה וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ: תהלים עז יט
8. לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֹצְרֹתָיו: ירמיהו י יג
9. מַה תְּחַשְּׁבוּן אֶל יְיָ כָּלָה הוּא עֹשֶׂה לֹא תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה: נחום א ט
10. מָה אֶעֱשֶׂה לְּךָ אֶפְרַיִם מָה אֶעֱשֶׂה לְּךָ יְהוּדָה וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ: הושע ו ד
11. יָדַעְתִּי כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו: קהלת ג יד
12. כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם כֵּן מַרְאֵה הַנֹּגַהּ סָבִיב הוּא מַרְאֵה דְּמוּת כְּבוֹד יְיָ וָאֶרְאֶה וָאֶפֹּל עַל פָּנַי וָאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר: יחזקאל א כח
13. מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: תהלים קלה ז
14. אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם: ישעיהו נ ג

רבינו חננאל

נטל הקב"ה שני כוכבים מכימה ונפרדו שניהם ובא מבול לעולם, ובשניהם נטל שני כוכבים מעש וסתם בהן פירצה של כימה ועמד המבול, הינו דכתיב ועיש על בניה תנחם. כלומר, הכוכבים שניטלו ממנה. **ועל הזוועות ... .** [מאי זועות א"ר קטינא גוהא. רב קטינא הוי קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי טמיא גנח. פי' אובא טמיא, כי בעת שרואה הקב"ה צער] ישראל שמצערין אותן האומות ביותר מחשב להביא מבול [זוכר ברית] ומוריד שתי דמעות חס ושלום דמעה (מעין) [ממש] אלא [מעין] טיפות כעין דמעות, ומ[ת]נחם הקב"ה שלא לאבד עולמו, ומתגלגלות ויורדות לים הגדול וקולן הולך מסוף העולם ועד סופו, זה הוא גיהא. זו כולו להראות לישראל שהקדוש ברוך הוא לא עזבם ולא שכחם ולא נטשם וכי עתיד להחזירן, כל זה לחזק את לבם שלא יתיאשו מן הגאולה, אילא יסבלו על הצרות עד שישלים הזמן שגזר הקב"ה להיותם בגלות, כמו שגזר בראשונה ועבדום וענו אותם ארבע וג', זמן אותו הגלות היה ידוע וזה אינו ידוע, אילא מכל פנים יש זמן קצוב לגלות, ומראה הקב"ה בעולמו כמו אותות להודיע כי יש לפני הקב"ה כמין קושי מפני ישראל שהם בשעבוד וגולין ומטולטלין, וכי רחמיו עליהם לא נטשם וכי עתיד להחזירן (מ)[כ]בתחלה, והם כשראו כך אומרים הנה הקב"ה [בדירן] רחמיו עלינו וזכרונינו לפניו ומתחזקים ביראתו ומחזיקים בתורתו וחוקיו ומשפטיו. **והשיב** רב קטינא איבא טמיא, כמו שהיה שקר שהוא אלוה כך הם שקר כל דבריו, וכי אינם כמין דמעות אילא כמו ספיקות כפים גוזר (גוזר) הקב"ה למלאך וסופק כפים, כדכתיב וגם אני אכה כפי אל כפי ויוצא זיעזוע מביניהן וזו היא גוהא. והאי דאמר רב קטינא דברי איבא טמיא שקר הם, כדי שלא לקיים דבריו ויטעו בני אדם אחריו שיאמרו הנה יש בו ממש. **וזה שאמר ר' נתן מתאנח,** חס ושלום שיש לשם אנחה, אילא גוזר הקב"ה על המלאך [שיתאנח, וזהו שאמר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד גוזר על המלאך] העומד תחת כסא הכבוד לדחוק רגליו. ורבנן אמרי אומר למלאך ובועט ברקיע שנאמר הידד כדורכים יענה. וזה הדבר ידוע הוא שהקב"ה אומר למלאך כדכתיב ויצא מלאך יי' ויך במחנה אשור. ואילמלא קרא כתוב שיש בעבו[דה] זר[ה] שד, לא היינו אומרין אותו, אלא כיון שמצאנו מקרא שכתוב יזבחו לשדים לא אלוה, פירשנו איבא טמיא, שד. ואין זה קשה כדכתוב בדברי רבותינו כי השדים מסיחין, שהן אמרו במסכת חגיגה פרק אין דורשין בעריות, ששה דברין נאמרו בשדים, שלשה כבני אדם ושלשה כמלאכין, אוכלין ושותין כבני אדם ופרים ורבים כבני אדם ומתים כבני אדם. שלשה כמלאכין הולכין מסוף העולם ועד סופו כמלאכים, ויש להם כנפים, ושומעין מה שעתיד להיות כמלאכים. וכל חכמי התלמוד כולם פה אחד הבקיים בדברי חכמי התלמוד מפרשים הדברם הללו בתורת משלי[ם], וכמו שאמר הכתוב עורה למה תישן יי', וכי אפשר לומר שיש

רבינו חננאל (המשך)

עין, כדכתיב עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל, יש לומר שיש אף ופה, אלא בתורת מדמין, כך כל דברי חכמים בתורת דימוי, אבל הכל מודים שאין לפניו לא בכיה ולא שחוק ולא דמעה ולא אנחה מגוף, אלא דברי החכמים בתורת דימוי כדברי הנביאים. **על הרעמים.** מאי רעמים אמר שמואל ענני דאתו בגלגלא, כדכתיב קול רעמך בגלגל. רבנן אמרי רעמים ענני דשפיכי מיטרא להדדי, שנאמר לקול תתו המון מים בשמים. רב אחא בר יעקוב אמר מיטרא בענני ממאסי מסי כול'. פירוש ממסא [מסין] המוס ימוס כלומר (הבוקר) [הברק] מחמם גזיזי השלג והן נמסין ויורדין בעננים. ומסתברא בעננים כותיה דחזינן בריק ברקא ומנהמין ענני ואתי מיטרא. רב אשי אמר ענני חלחולי מחללי ונשיב זיקא אפומיהו ומשתמע רעם כי קלא אפום דני. **אמר** ר' יהושוע בן לוי הרואה קשת צריך ליפול על פניו, שנאמר כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה כבוד יי' וג'. ולא היא, משום דמחזי כמו דפלח ליה לקשת. אלא צריך לברוכי ב"א [יי' אל'] מלך העולם זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו. **אמר** [רבא] ברקא חיורא וברקא יחידאה ועננא יורקתא ותרתי ענני דסלקן להדי הדדי ועננא דסלקא מקרן מערבית דרומית, צריך למיבעא עליה רחמי דקשיין. **ועל הרוחות.** אוקמה אביי ברוח של (עוף) [זעף]. ואמ' גמירי דזעפא לא הוי בליליא, אילא אם כן מתחיל מימא. וגמירי דזעפא תרתי שעי לא הוה, שנאמר לא תקום פעמים צרה. **וקמא** ליה דעל הרעמים והברקים מברך שתים, ברוך שכוחו מלא עולם וברוך עושה בראשית. [**ירושלמי:** על הברקים ר' ירמיה ור' זעירא אמרו בשם ר' חסדא דיו פעם אחת בכל יום, רבי יוסי בעי מה אנן קיימין, אם בטרודין דיו פעם אחת בכל יום וכו'. פירוש, אעפ"י שאינן נראין הברקים סמוכין זה אצל זה, אלא עכשיו פעם אחת ואחר שעה פעם אחרת, כיון שלא נפסקו העננים לגמרי די בברכה אחת. אבל אם העננים הראשונים נפסקו לגמרי ושמים זכו בעיניו, אם חוזר ורואה אח"כ מברך פעם אחרת].